

Ingo Runde – Heike Hawicks (Hgg.), Max Weber in Heidelberg

Universitätsverlag Winter GmbH, Heidelberg 2022, 417 s., ISBN 978-3825349332

Publikace obsahuje příspěvky třinácti badatelů u příležitosti stého výročí úmrtí sociologa Maxe Webera (1864–1920). K tomuto výročí se měla v Heidelbergu konat konference. Pandemie koronaviru však zapříčinila, že se dne 14. června 2020 uskutečnila pouze v online prostředí. Přednášky byly následně rozšířeny o další příspěvky, které doplnily obraz Maxe Webera, a tak vznikla tato kniha.

Max Weber náleží k nejvýznamnějším učencům, kteří působili na univerzitě v Heidelbergu. Byl sice jedním ze zakladatelů oboru sociologie, ale jako právník, ekonom a historik zosobňoval v mnoha ohledech to, co dnes nazýváme interdisciplinarností. Max Weber měl také trvalý vliv na metodologické a teoretické sebepojetí historické vědy. Poskytl kategorie a pojmy, v jejichž rámci interpretujeme modernu a které v uplynulých 100 letech neztratily nic ze své intelektuální fascinace, i když jeho dílo a jeho osobnost bývaly vždy kontroverzní.

Publikace je rozdělena do pěti tematických částí – Vlivy, Bádání, Vztahy, „Druhý život“ (Nachleben) a Příloha.

První část – *Vlivy* – začíná příspěvkem *Student Max Weber*, jehož autorem je Thomas Gerhards.¹ Osmnáctiletý Max Weber začal svá studia práv v březnu roku 1882 v Heidelbergu, kde zůstal tři semestry, než v říjnu roku 1884 nastoupil roční vojenskou službu ve Štrasburku. Po jejím ukončení studoval dva semestry v Berlíně. V květnu roku 1885 složil u nejvyššího soudu v Celle první právnickou zkoušku, poté strávil půl roku v Göttingen. Téměř čtyřletý referendariát² pak odsloužil v Berlíně a zakončil jej úspěšným složením druhé právnické zkoušky v roce 1890. Autor čerpá vedle univerzitních dokumentů – imatrikulačních a zápisových listů – hlavně z dopisů z dob studií, které byly vydány tiskem a zahrnují 350 stran.³ Poskytují ojedinělý vhled do Weberova vnitřního života. Lze shrnout, že Max Weber nebyl obyčejným studentem své doby, a to díky svému výjimečnému intelektuálnímu nadání, které ho vyneslo nad akademický průměr své doby.

Druhá kapitola Jürgena Kaubeho⁴ popisuje „cestu Maxe Webera do Spojených států amerických a její následky“. V letech 1898–1899 se zhoršil Weberův duševní a zdravotní stav, přičemž nebyl schopný práce. Z tohoto stavu se dostával pět let, ovšem ne díky lékům ani lékařům, ale díky odpočinku a cestám. V roce 1902 pobýval dlouhodobě v Římě. Od 29. srpna do 19. listopadu roku 1904 podnikl cestu do Spojených států, a to díky pozvání organizátorů světové výstavy v St. Louis, kde měl mít také přednášku o agrárních dějinách. Byla to zároveň poslední přednáška, ve které hraje hlavní úlohu slovo kapitalismus. Weber zde změnil své téma a začal se primárně zabývat otázkami politické vlády, byrokracií, státním uspořádáním, politickou reprezentací a právem. Šlo mu o politickou vládu, a již ne o kapitalistický duch. Weber sem kvůli ověření svých tezí o duchu kapitalismu ostatně ani necestoval.

Kapitola Johanne Weisze⁵ pojednává o „Maxi Weberovi a Německé společnosti pro sociologii“. Tato Společnost vznikla 3. ledna 1909 a již 7. března byla slavnostně zahájena její

¹ Dr. Thomas Gerhards je vyučujícím na Univerzitě Heinricha Heineho v Düsseldorfu.

² Referendariát je přípravná služba (praxe).

³ Max WEBER, *Briefe 1975–1886*, hg. v. Gangolf HÜBINGER, Tübingen 2017.

⁴ Jürgen Kaube je vydavatel deníku *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, novinář a autor literatury faktu.

⁵ Prof. em. Dr. Dr. h. c. Johannes Weiß je bývalým profesorem sociologické teorie a filozofie sociálních věd na Univerzitě v Kasselu.

činnost. Iničiátory jejího vzniku byli v první řadě Hermann Beck, Rudolf Goldscheid⁶ a Georg Simmel,⁷ který pro společnost získal Webera. Založení Společnosti bylo nutné k tomu, aby byla konfrontována mnohoznačnost pojmu sociologie a nepopíratelný diletantismus, který se jí zaštiťoval. Zpočátku se Max Weber ve Společnosti velmi angažoval. Po několika letech však aktivní spolupráci přerušil, neboť se její činnost ubírala jiným směrem, než jaký požadoval. Společnost se dle něj měla chápat a organizovat jako pracovní společenství a měla se omezit na přísně empirický výzkum, prostý hodnotových soudů a v přesně vymezeném smyslu.

Poslední kapitolou první části je příspěvek od Hinnerka Bruhns⁸ *Trvalý úspěch míru? Weberovo politické myšlení během první světové války*. Počáteční nadšení z války v mnoha vrstvách německého obyvatelstva bylo spjato s přesvědčením, že válka od základů pozitivně změní německou společnost. Mnozí pozorovatelé si slibovali, že po vnější konsolidaci Bismarckem nastane také posun k vnitropolitickému budování státu. Weberovo počáteční nadšení z války v srpnu a září 1914 se mnohem více týkalo sympatizování s vojáky, než naděje, že válka jako taková vytvoří nové a lepší Německo. Nezbytným předpokladem pro reorganizaci Německa mělo být pro Webera omezení pruského vlivu v Německém císařství, a tím i stabilní budování národního státu. Weberovi však nešlo pouze o reformy, ale také o uzavření míru. Až do podzimu 1918 Max Weber předpokládal, že monarchie a pruská hegemonie budou určovat i budoucnost Německa, jako nezbytný prostředek změny se mu proto jevila parlamentarizace.

Druhou část knihy – *Bádání* – otevírá kapitola Gangolfa Hübingera⁹ *Max Weber a velké kulturní problémy soudobých dějin*. K jádru Weberova myšlení dle autora patří, že své otázky a výzkumné projekty vždy zasazoval do historické perspektivy. Weberovo dílo zahrnuje širokou škálu historických perspektiv a může poskytnout historickou platformu pro další výzkum přesahující kontexty jeho vzniku. Weberova dizertační práce o obchodních společnostech ve středověku a habilitační práce o římských agrárních dějinách dokládají Weberovo odborné vzdělání v oblasti právních a hospodářských dějin s univerzálním historickým zájmem.

Příspěvek Dirka Kaeslera¹⁰ *Protestantské etice můžeme porozumět jen biograficky a kontextuálně* je polemikou s tezí, že „dílo nelze odvodit z životopisu“, kterou napsal heidelbergský sociolog Tomas Schwinn u příležitosti přednášek k Weberovi. Naproti tomu autor kapitoly ukázal, že nelze porozumět třem textům, které tvoří Weberovo významné dílo *Protestantská etika a duch kapitalismu*,¹¹ pokud je neumíme (auto)biograficky a kontextuálně vyhodnotit. Jde tedy na jedné straně o autora Maxe Webera a na druhé straně o kontexty, do nichž jsou tyto texty zasazeny. Bez znalosti rodinného původu nebo akademického prostředí, bez znalosti významu Weberova nervového zhroucení, bez znalosti významu návštěvy USA nelze porozumět Weberově protestantské etice. Max Weber není náš současník, je proto třeba vynaložit úsilí, abychom jeho texty a život posuzovali v jeho době. Každý, kdo opomíjí Webera jako lidskou bytost, nerozumí mnoha textům ani jeho životu. Vše musí být zařazeno

⁶ Rudolf Goldscheid (12. 8. 1870 – 6. 10. 1931) byl rakouský sociolog, filozof a spisovatel. Patří k průkopníkům sociologie v německy mluvících zemích.

⁷ Georg Simmel (1. 3. 1858 – 28. 9. 1918) byl filosof, kritik a sociolog, představitel formální sociologie a filosofie života. Bývá řazen mezi „otce zakladatele“ moderní sociologie.

⁸ Hinnerk Bruhns je emeritním ředitelem výzkumu francouzského Národního centra pro vědecký výzkum (CNRS).

⁹ Prof. Dr. Gangolf Hübinger je emeritním profesorem srovnávacích kulturních dějin novověku a vedoucím pracovníkem Centra B/Orders in Motion na Evropské univerzitě Viadrina ve Frankfurtu nad Odrou.

¹⁰ Prof. em. Dr. Dirk Kaesler je sociolog a odborník na Maxe Webera. Působil jako profesor obecné sociologie na univerzitě v Hamburku a poté v Marburgu.

¹¹ *Protestantská etika a duch kapitalismu* byla poprvé publikována v letech 1904–1905.

do rodinných vztahů, do společenského prostředí a okruhu jeho kolegů a přátel. Oddělení života od díla povede k tomu, že nebudeme rozumět Weberovu dílu ani jeho životu.

Poslední kapitolou druhé části je *Město Maxe Webera – ideální typ a empirie* autora Eberharda Isenmanna.¹² Pojednání Maxe Webera *Město* vyšlo posmrtně a nedokončené v roce 1921 v časopise *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* s podtitulem *Eine Soziologische Untersuchung*. Tento počín Maxe Webera byl ojedinělý, reflektoval v něm univerzální historický pohled na města Číny, Japonska, Indie, Ruska nebo města řecké a římské antiky. Rozdíly zdůrazněné v (kontrastním) srovnání mezi orientálním (východním) a okcidentálním (západním) městem a mezi antikou a středověkem nelze ignorovat, protože je známo, že jsou pro Weberem vytvořené typ okcidentálního města konstitutivní, resp. že jej specifickým způsobem konturují. Pro italské a severoevropské město středověku vychází Max Weber z odborné literatury, která byla v jeho době ještě poměrně omezená, ale která prozrazuje svou kvalitu tím, jak ji Weber využívá. Na minimálním prostoru, někdy jen v jedné složité větě, Max Weber úžasně zhuštěně a intelektuálně uceleně pojal množství empirických faktů a teoretických hledisek, včetně osvětlujících komparativních aspektů.

Následuje třetí část – *Vztahy* – začínající kapitolou *Max a Alfred Weberovi: konkurenti ve vědě a lásce*. Jejím autorem je Eberhard Demm,¹³ jenž se nezabývá Maxem Weberem, ale jeho bratrem. Alfred Weber¹⁴ se narodil v Erfurtu v roce 1868, studia práv dokončil v Tübingenu v roce 1897 a od roku 1904 přednášel na Německé univerzitě v Praze. Odtud přešel v roce 1907 do Heidelbergu, kde přednášel do své smrti v roce 1958. Během první světové války byl dobrovolníkem a poté pracoval v letech 1916–1918 v úřadu císařské pokladny v Berlíně. Během nacistické diktatury se stáhl do vnitřního exilu. Mezi bratry existovaly názorové rozdíly, např. na změny po první světové válce – Alfred požadoval kancléřskou demokracii, ve které by kancléř byl volen parlamentem, Max požadoval parlamentarizaci modernizované spolkové rady a v roce 1919 plebiscitní demokracii v čele se silným prezidentem, jak bylo později realizováno ve Výmarské republice. Alfred žádal posílení sebeurčovací tendence obyvatelstva, Max chtěl posílit postavení Německého císařství. Oba bratři horlivě diskutovali také o byrokracii, proti které vystupoval Alfred a žádal její reformu. Max požadoval posílení mezinárodní mocenské pozice Německa a zvýšení rentability dělníků v podnicích, naproti tomu Alfred chtěl občany osvobodit od byrokratického omezování a polidštit svět dělnictva. Další část kapitoly se věnuje „boji“ obou bratrů o jednu z nejkrásnějších žen v Heidelbergu – Else Jaffé, rozenou von Richthofen.¹⁵

Příspěvek od Andrease Csera¹⁶ *Max, Marianna a Alfred Weberovi v korespondenci Gotheinových* přináší pohled na korespondenci mezi Eberhardem Gotheinem¹⁷ a jeho manželkou Marií Luisou,¹⁸ jež je poučným dokumentem k dějinám německé střední vrstvy zakotvené v akademickém prostředí. Korespondence mezi manželi trvala od roku 1882 do smrti manžela v roce 1923. Eberhard Gothein byl v roce 1903 povolán na katedru pro národní ekonomii a finanční vědu. Marie Luise Gothein byla historička umění, jejíž dějiny zahradního

¹² Prof. em. Dr. Eberhard Isenmann byl profesorem středověkých dějin na Univerzitě v Kolíně nad Rýnem.

¹³ Prof. Dr. Dr. Eberhard Demm je bývalým profesorem německé civilizace na Univerzitě v Lyonu.

¹⁴ Alfred Weber (30. 7. 1868 – 2. 5. 1958) byl národohospodář, sociolog a filosof.

¹⁵ Else von Richthofen (8. 10. 1874 – 22. 10. 1973) patřila mezi první německé vědkyně ve společenských vědách.

¹⁶ Dr. Andreas Cser vyučoval historii na Univerzitě v Heidelbergu. Dlouhodobě se zabývá dějinami měst, univerzit a idejí. Zvláště se zajímá o Heidelberg.

¹⁷ Eberhard Gothein (29. 10. 1853 – 13. 11. 1923) byl národní ekonom, kulturní a hospodářský historik.

¹⁸ Marie-Luise Gothein (12. 9. 1863 – 24. 12. 1931) byla historička umění.

umění (1914) dodnes slouží jako referenční dílo v dějinách umění. V dopisech manželů se místy objevují kritické poznámky o Weberově prudké, svéhlavé a „rváčské“ povaze. Jinak jsou komentáře o Weberovi prodchnuty úctou a obdivem. Weberova manželka Marianne¹⁹ je zmiňována jako aktivistka za ženská práva, právní poradkyně a „opatrovnice“, která se snaží pomoci ženám v nouzi. Vědecky si však Gothein o Maxi Weberovi myslel jen málo. Zaujímal např. kritický postoj k jeho sociální teorii nebo historicko-politickým hodnocením. Korespondence se týkala i Alfreda Webera, s nímž Eberhard Gothein spolupracoval. Navzdory celé řadě kritických odsudků na adresu Alfreda fungovala spolupráce obou kolegů na ekonomickém semináři dobře. Společně vedli přednášky a cvičení z národního hospodářství a byli schopni nabídnout i kurzy z kulturní sociologie nebo kulturních dějin. Jejich spolupráce byla zároveň rozhodujícím krokem k institucionálnímu a organizačnímu rozvoji moderních společenských věd v Heidelbergu.

Další kapitolou je *Max Weber a okruh heidelbergských učenců* autora Wolfganga Schluchtera.²⁰ Na přelomu 19. a 20. století byl Heidelberg maloměstem, jehož průmysl byl řemeslnického charakteru. Nacházela se zde však také univerzita, jejíž věhlas překračoval hranice Bádenska i Německého císařství. Panovala zde neobyčejná kulturní pestrost, a to jak v náboženské, tak i sekulární oblasti. Mohli jsme tu potkat náboženská společenstva sestávající z protestantů, konzervativních luteránů, katolíků či starokatolíků, židů a sekulárních společenstev složených z básníků, umělců a vědců, kteří byli organizováni v různých spolcích. Jedním z těchto spolků byl Eranos, založený teologem Gustavem Adolfem Deissmannem²¹ a klasickým filologem Albrechtem Dieterichem.²² Eranos měl pro Webera zvláštní význam. Weber se po nervovém zhroutilí v roce 1903 vzdal své akademické pozice. Náhradu mu však poskytl právě tento spolek, který navštěvovali další významní učenci, například právník Georg Jellinek,²³ jenž měl na Webera velký vliv. Další významnou osobností byl Ernst Troeltsch,²⁴ který byl Weberovým vrstevníkem. Troeltsch se rovněž zabýval významem protestantismu pro vznik moderního světa. Weber nebyl na Troeltschově religiózně historických analýzách závislý. I když sledovali různé cíle, lze v jejich díle najít i styčné body. Eranos se rozpadl začátkem roku 1909. Záhy se však utvořil nový spolek, který se soustředil okolo nového bydliště Weberových v ulici Landstrasse 17. Připomínal sice salóny 19. století, místo krásné a bohaté ženy však v centru dění stál muž považovaný za génia. Velkorysý dům Weberových byl navštěvován George Lukáčzem²⁵ nebo Karlem Jaspersem.²⁶

Předposlední část – *Druhý život* – otevírá kapitola z pera Hanse-Martina Mumma,²⁷ jenž se zabývá právě domem Maxe Webera na Landstrasse 17. Jeho historie začíná v roce 1846,

¹⁹ Marianne Weber (2. 8. 1870 – 12. 3. 1954) byla německá socioložka a aktivistka za ženská práva.

²⁰ Prof. Dr. Dr. h. c. Wolfgang Schluchter je bývalým ordinářem Institutu Maxe Webera v Heidelbergu, bývalý profesor sociálních věd Univerzity v Düsseldorfu.

²¹ Gustav Adolf Deissmann (7. 11. 1866 – 5. 4. 1937) byl protestantský teolog, známý především díky své práci o řeckém jazyce použitým v Novém zákoně.

²² Albrecht Dieterich (2. 5. 1866 – 6. 5. 1908) byl klasický filolog a religionista.

²³ Georg Jellinek (16. 6. 1851 – 12. 1. 1911) byl rakouský právník a právní teoretik narozený v Německu. Byl klíčovým představitelem právního pozitivismu.

²⁴ Ernst Peter Wilhelm Troeltsch (17. 2. 1865 – 1. 2. 1923) byl protestantský teolog a sociolog náboženství, svým působením zasáhl i do religionistiky.

²⁵ György Lukács (13. 4. 1885 – 4. 6. 1971) byl maďarský filosof a estetik. Svým dílem významně přispěl ke vzniku tzv. západního marxismu.

²⁶ Karl Jaspers (23. 2. 1883 – 26. 2. 1969) byl filozof a lékař, specializující se na psychiatrii, jeden z nejdůležitějších představitelů existencialismu.

²⁷ Hans-Martin Mumm byl od roku 2014 vedoucí kulturního úřadu města Heidelberg.

kdy Weberův dědeček Georg Fallenstein získal vinici, na níž dům nechal postavit. Weberovi se do něj nastěhovali na jaře roku 1910. Žili v něm do konce září roku 1919, kdy se odstěhovali do Mnichova. V roce 1922 se do něj nastěhovala vdova po Weberovi Marianne. Po její smrti v roce 1954 byl dům prodán zemské církvi, která zde ubytovávala studenty. V roce 1989 převzala Weberův dům Heidelberská univerzita.

Kapitola *Heidelberský hřbitov jako místo vzpomínky na Maxe Webera* autora Folkera Reicherta²⁸ se zabývá nejen posmrtným osudem Maxe Webera, ale v širší souvislosti také osobami pohřbenými spolu s ním. Max Weber zemřel 14. července 1920 v Mnichově, pravděpodobně jako oběť španělské chřipky. Smuteční obřad a následný pohřeb se konal na hřbitově na východě města, který byl zřízen v roce 1844. Marianne Weberová zemřela o tři desetiletí později a byla uložena ke svému manželovi. Kromě toho byli pohřbeni na tomto hřbitově také jejich známí: Else von Richthofen-Jaffé nebo pianistka Mina Tobler²⁹ a také učenci a kolegové jako např. již zmíněný Weberův rival Eberhard Gothein.

Poslední kapitolou je *Max Weber 1920–2020, konjunktury přijímání a pozornosti* autora Thomase Schwinna.³⁰ Smrt Maxe Webera se kryje s počátkem institucionalizace německojazyčné sociologie, na německých univerzitách totiž začaly vznikat první katedry. V následujícím textu nastínil autor jednotlivé fáze dějin přijímání díla Maxe Webera, přičemž rozlišil tři fáze: první založenou na lidech a událostech, druhou fázi založenou na institucích, v níž se stává klasikem, a nejnovější, třetí fázi, v níž lze pozorovat tendence k soumraku klasika. Po smrti se Weberovi nedostalo žádné systematické pozornosti, což bylo způsobeno tehdejším stavem sociologie. Ještě v šedesátých letech nebylo předvídatelné, že se Weberovo dílo stane pevnou součástí výzkumu. Naproti tomu druhá fáze přijímání začala od 70. let 20. století, kdy Weberovy spisy získaly na významu a získaly mezinárodní pozornost. Ve třetí fázi se zdálo, že Weber je nerušeně přijímán i nadále na vysoké úrovni. Weberův věhlas začíná však v současnosti upadat, což je mimo jiné způsobeno obecným vývojem ve společenských vědách.

Poslední část publikace je tvořena přílohami. Nachází se zde rozsáhlý přehled pramenů a literatury. Nechybí soupis vydaných Weberových děl a rozsáhlá edice jeho dopisů, ani prameny v archívech. Knihu uzavírá seznam autorů a editorů³¹ s jejich biografickými údaji a rejstřík jmen a míst.

Přítomná publikace je dle mého názoru přínosná v tom, že zkoumá osobnost Maxe Webera z různých úhlů. Jednotlivé kapitoly nabízejí různost autorských přístupů. Vedle teoretických pojednání tu můžeme nalézt také pohled na „každodenní“ život a klíčové okamžiky v životě Maxe Webera. Je zde také shrnut stav současného bádání. Práce jistě nemá ambice stát se vyčerpávající monografií o životě a díle tohoto významného vědce, ale je vhodným startovním bodem ke studiu této výjimečné osobnosti. Kniha je vhodná pro sociology či historiky a může být inspirací a impulsem k dalšímu bádání.

Michal Továrek

doi: 10.14712/23365730.2024.15

²⁸ Prof. Dr. Folker Reichert byl v letech 1994–2012 vedoucím katedry pro středověké dějiny Univerzity Stuttgart.

²⁹ Mina Tobler (24. 6. 1880 – 5. 1. 1967) byla švýcarská klavíristka a učitelka klavíru.

³⁰ Prof. Dr. Thomas Schwinn je profesorem obecné a teoretické sociologie na Univerzitě v Heidelbergu.

³¹ Dr. Ingo Runde je ředitelem Univerzitiního archívu v Heidelbergu; Dr. Heike Hawicks vyučuje na Univerzitě Heidelberg a Mannheim.